

Dag van de cultuureducatie 2007

Dinsdag 12 juni 2007, Musis Sacrum, Arnhem

Aansluiten bij interesses en achtergronden kan beter Vmbo-leerlingen zijn wel degelijk geïnteresseerd in kunst en cultuur

Leerlingen uit het (voorbereidend) middelbaar beroepsonderwijs zijn wel degelijk te interesseren voor kunst en cultuur. En bovendien: ieder mens is ergens goed in. Dat waren de belangrijkste geluiden tijdens de Dag van cultuureducatie 2007.

‘Het thema vandaag is cultuureducatie in het beroepsonderwijs’, zei directeur Piet Hage-naars van Cultuurnetwerk Nederland tijdens de opening. ‘We kozen voor dat thema omdat er zo weinig is voor het beroepsonderwijs – dachten we. Maar dat valt reuze mee. We werden verrast door het aantal projecten waarmee met name musea kwamen. Sommige richten zich wel degelijk ook op leerlingen uit het beroepsonderwijs.

Toch zijn ook de podiumkunsten bezig met deze doelgroep. Dat bleek bijvoorbeeld uit het verhaal van Wilma Sekrève, directeur van Dario Fo. Zij toonde met veel vaart en enthousiasme hoe zij er met haar manier van werken keer op keer in slaagde ‘het deurtje open te zetten voor het talent van kinderen’. Als kinderen maar een kans krijgen en niet steeds in een hokje worden gezet. In haar grootschalige kunstproducties werkt Sekrève daarom het liefst met mensen met de meest uiteenlopende achtergronden. ‘In dansproducties laat ik vmbo’ers en vwo’ers door elkaar heen dansen. Dan nemen vmbo’ers het voortouw, want vwo’ers denken te veel.’

Het traditionele beeld, dat vmbo’ers niet te interesseren zijn in kunst en cultuur, stond deze dag behoorlijk onder druk. ‘Als culturele instellingen rekening houden met de interesses en culturele achtergronden van vmbo’ers, boren ze een groot toekomstig publiek aan’, zei Elly Koene, adviseur cultuureducatie. ‘Ze zouden veel meer met scholen en leerlingen moeten praten om een idee te krijgen wat hen bezighoudt.’

INHOUD

- 1 **PIET HAGENAARS**
Vmbo-leerlingen zijn wel degelijk geïnteresseerd in kunst en cultuur
- 2 **WILMA SEKRÈVE**
Iedereen is ergens goed in
- 3 **ELLY KOENE**
Het vmbo vraagt om een cultureel aanbod dat prikkelt en motiveert
- 4 **PAUL BOTTELBERGHS**
Je eigen medium vinden
- 5-8 **INTERVIEWS MET DEELNEMERS**
- 8 **DEELSESSIE 1**
Leerlingen aanspreken in hun taal: muziek!
- 9 **DEELSESSIE 2**
Erfgoed biedt mogelijkheden
- 9 **DEELSESSIE 3**
Samenwerken als sleutel tot succes (1)
- 10 **DEELSESSIE 4**
Dicht bij de doelgroep
- 11 **DEELSESSIE 5**
De balans tussen vraag en aanbod
- 11 **DEELSESSIE 6**
Cultuursjok
- 12 **DEELSESSIE 7**
Making Movies
- 13 **DEELSESSIE 8**
Culturele instelling als bedrijf
- 13 **DEELSESSIE 9**
Poëzie en literatuur kunnen ze wel
- 14 **DEELSESSIE 10**
Waar houd je rekening mee?
- 15 **DEELSESSIE 11**
Samenwerken als sleutel tot succes (2)
- 15 **DEELSESSIE 12**
Hoe stel ik een cultureel programma samen?
- 16 **DEELSESSIE 13**
Mixed Up
- 17 **DEELSESSIE 14**
Games

PROJECTEN VOOR KLEUTERS

Paul Bottenberghs van de Vlaamse stichting Ambrosia's tafel liet aan de hand van twee films zien hoe de stichting een 'onmogelijke' groep jongeren hielp een taal te vinden en te ontwikkelen waarmee zij zich in de multimediale samenleving kunnen uitdrukken. De stichting draagt bij aan 'multimediale geletterdheid'.

De ruim driehonderd bezoekers konden verder ervaringen uitwisselen in veertien deel-sessies. Eind januari is er weer een Dag van de cultuureducatie in Gent, georganiseerd door CANON Cultuurcel. In Nederland en Vlaanderen is het thema volgend jaar: cultuureducatie voor kleuters. Hagens: 'Vanaf nu kunnen we op zoek naar mooie projecten voor kleuters.'

Piet Hagens: 'We werden verrast door het aantal projecten voor het beroepsonderwijs.'

Professionals en amateurs laten samenwerken Iedereen is ergens goed in

Iedereen is ergens goed in, daar is Wilma Sekrève van overtuigd. Zij is directeur van Dario Fo, ondernemers in de kunst, en werkt in haar kunstproducties het liefst met zo verschillend mogelijke mensen – amateurs, maar ook gerenommeerde kunstenaars.

Het liep tegen het einde van de eerste voor-dracht. Aan de hand van een aantal gigantische foto's had Wilma Sekrève verteld over een van haar projecten: de opvoering van de opera Turandot van Puccini door drie verschillende dorpen die samen één gemeente moesten worden. 'De gemeente Midden-Delfland had ons gevraagd om ter

gelegenheid daarvan gemeenschapskunst te brengen. Uiteindelijk hebben we met zeventien vrijwilligers aan de productie gewerkt, 350 ervan stonden op het podium. Professionals en amateurs. Jong en oud. Ziet u deze foto?'

Assistent Rick Schoonbeek toonde een gigantische foto van in het zwart geklede meisjes en vrouwen met zwarte hoofdoekjes, die heel geconcentreerd dezelfde kant opkijken. 'De jongste op deze foto is acht, de oudste 74 jaar. Wacht. Ik heb een van hen meegenomen, Jolentha. Zij zal voor u een regel uit die opera zingen.'

Een meisje in spijkerbroek en met kort

donker haar beklom het podium. Rick Schoonbeek nam plaats achter de vleugel. En plots klonk daar voor een volle grote zaal heel helder en zuiver een zin uit Turandot.

'Ik zeg u: zet het deurtje open voor het talent van kinderen'

Nog voor de zaal van zijn verbazing was gekomen, vervolgde Sekrève haar verhaal: 'Jolentha zat op het basisberoepsgericht vmbo. Dat is ongeveer het allerlaagste niveau. Met die achtergrond kun je niet doorstromen naar het mbo.' En tegen het meisje: 'Je zou gaan werken in het magazijn van de Trekpleister, toch Jolentha?' Ze lachte verlegen. 'Voor de gelegenheid zingt ze nu nog een lied uit de Man van la Manche.'

IDOLS-TIJDPERK

En daar klonken al de eerste noten van 'Ik ben het vuil van de straat'. Muisstil was de zaal. Haar optreden zou het gesprek van de dag worden en ze kreeg een daverend applaus, ook voor het volgende lied dat ze zong: 'How could I ever know' uit de musical Secret Garden.

Al snel werd duidelijk waarom Sekrève Jolentha beide liederen had laten zingen. Met 'Ik ben het vuil van de straat' had

Wilma Sekrève (links): 'De jongste op deze foto is acht, de oudste 74 jaar.'

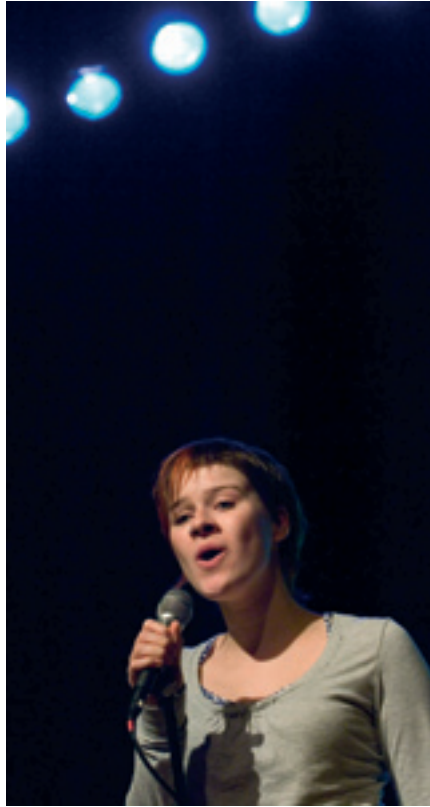
Jolentha Zaat (17) zich aangemeld bij het NCRV-programma *Una Voce Particolare*. En met 'How could I ever know' had ze die zangwedstrijd gewonnen.

'We leven in een idols-tijdperk', zei Sekrève. 'Iedereen wil graag optreden. Wij stimuleren jongeren ook aan andere dingen mee te doen. En we zeggen: je kunt niet meteen optreden, je moet eerst veel studeren, minstens drie keer per week oefenen.'

PROFESSIONALS MET AMATEURS

'Toen Jolentha zich bij ons aanmeldde, wist ze niet dat ze kon zingen, ze wist wel dat ze heel graag wilde zingen', zei Sekrève. 'Ik zeg u: zet het deurtje open voor het talent van kinderen. Elk kind is ergens goed in. Stop kinderen niet in hokjes en denk tegelijkertijd: het beste is nog niet goed genoeg.'

Het is de leidraad van haar producties. Sekrève werkt bij voorkeur met een zo groot mogelijke diversiteit aan mensen: verschillend van herkomst, opleiding en leeftijd.

Jolentha Zaat (17) won een zangwedstrijd van de NCRV.

'Iedere professional zou eens in de vijf jaar aan een buurtproductie moeten meedoen'

Ze regisseert grote muziektheaterproducties waarin zowel professionals als beginnende amateurs een rol krijgen. Zo had ze voor een van de hoofdrollen van Turandot een operazanger uit Amerika laten komen. 'Maar een van zijn tegenspelers was een meisje van achttien jaar, een mbo-leerling. En zij hield zich prima staande naast hem. De professional had zich daarover verbaasd: dat dat mogelijk was zonder opleiding. Wij hadden het meisje natuurlijk wel intensief begeleid. Naderhand zei die operazanger dat eigenlijk iedere professional eens in de vijf jaar aan een dergelijke buurtproductie zou moeten meedoen.'

Voor meer informatie over projecten en werkwijze van Dario Fo, zie: www.dariofo.nl.

Elly Koene: Toekomstig publiek creëren Het vmbo vraagt om een cultureel aanbod dat prikkelt en motiveert

Vmbo-leerlingen hebben een korte spanningsboog, zijn druk en lezen niet graag. Toch zijn ze zeker voor culturele activiteiten te interesseren – als die maar aansluiten bij hun leefwereld, aldus Elly Koene, adviseur cultuureducatie.

Met een zwaar Marokkaans accent vertelt Amar – petje op, wandelstok in de hand – dat hij al twee weken een nieuwe buurman heeft, een Duitser. Al twee weken! En nog steeds heeft die buurman zich niet voorgesteld! Wat zijn dat voor waarden en normen. Op een dag besluit hij maar zelf bij de buurman aan te kloppen. Drie uur 's nachts bonst hij op diens deur: Aufmachen! De zaal lachte. Het volgende moment belt de Turkse buurman bij Amar aan. Omstandig vraagt die hoe het gaat met zijn vader, met zijn moeder, met zijn broer. 'Niet zo omslachtig. Kom

ter zake, wat wil je', zegt Amar kortaf. De Turkse buurman: 'Je zoon is brutaal.' Amar: 'Hoe kom je erbij? Hij is assertief.'

'De geëngageerde Amar zet ons aan het denken over vooroordelen en identiteit', zei Elly Koene na afloop van het filmpje. Bij vmbo-jongeren, wist Koene, is Amar heel populair. 'Hij weet wat er onder hen leeft. En aan dat soort cultuuruitingen is veel behoefte bij het vmbo. De Haagse culturele instelling Het Koorenhuis heeft dan ook lesmateriaal ontwikkeld bij zijn voorstellingen.'

Koene was 25 jaar schoolleider in Haagse achterstandwijken, nu is zij adviseur. Tijdens haar voordracht stelde zij steeds de vragen: wie zijn nu eigenlijk de vmbo-leerlingen, wat kenmerkt hen, heeft het voor culturele instellingen zin om hen als aparte groep te zien? Zo ja, waarom? En wat zou dat de culturele instellingen zelf opleveren?

Elly Koene: 'Alleen folders sturen met het aanbod voor het komend jaar werkt niet.'

DÉ VMBO'ER BESTAAT NIET

— Ze toonde een filmpje waarin een docent CKV twee vmbo-leerlingen vraagt naar hun wensen en ideeën aangaande kunst en cultuur. En ze interviewde zelf de docente op het toneel. Eén ding werd duidelijk: dé vmbo-leerling bestaat niet. Het vmbo kent vier tot vijf verschillende sectoren, van zorg en welzijn tot techniek en economie. Elke sector heeft minimaal vier verschillende leerniveaus en dan is over de verschillen in achtergrond en cultuur van al die leerlingen nog niet eens gesproken.

Eén ding moesten de culturele instellingen in ieder geval niet vergeten: maar liefst zestig procent van alle leerlingen in het voortgezet onderwijs zit op het vmbo. 'Stel dat het u lukt vmbo'ers voor uw culturele activiteiten te interesseren, dan creëert u meteen een nieuw toekomstig publiek.'

KORTE SPANNINGSBOOG

— 'Kenmerkend voor mijn leerlingen is dat ze een hele korte spanningsboog hebben', zei de docente CKV, Laetitia Bartelink, tegen

Elly Koene. 'Ze zijn druk, lezen niet graag en zijn heel streetwise. Ze zijn erg overtuigd van hun eigen kunnen, maar eigenlijk kunnen ze niet zoveel. Het leukst vinden ze de lessen buiten school, zoals het meisje in het filmpje zei.'

Laetitia Bartelink vertelde hoe natuurkundelessen over holle en bolle lenzen en geluid veel meer gingen leven toen de leerlingen een bezoek brachten aan een theater en daar de techniek uitgelegd kregen. 'Zonder techniek is er geen theater, dat werd de leerlingen al snel duidelijk.'

Volgens de docente is het belangrijk om de leerlingen serieus te nemen, en ze verantwoordelijkheid te geven. 'Vmbo-leerlingen zijn jong volwassenen, benader ze ook zo. Als culturele instellingen meer zouden willen doen met het vmbo, zouden ze veel meer moeten praten met scholen, met leerlingen. Ze zouden een idee moeten krijgen van wat leerlingen bezighoudt, wat ze belangrijk vinden, welke spellen ze spelen. Alleen folders sturen met het aanbod voor het komend jaar werkt niet.'

Koene citeerde Nelleke Douw van de culturele instelling Het Koorenhuis. 'De sleutel tot

Interview met een vmbo-docent (rechts): 'Mijn leerlingen zijn erg streetwise en overtuigd van hun eigen kunnen, maar eigenlijk kunnen ze niet zoveel.'

vmbo-leerlingen ligt bij de manier waarop wat-dan-ook aangeboden wordt. Sla een brug naar hun culturele achtergrond, leeftijd, interesse, niveau. Als je dat doet, kun je hen met van alles in aanraking laten komen.'

'Stel dat het u lukt vmbo'ers voor uw culturele activiteiten te interesseren, dan creëert u meteen een nieuw toekomstig publiek'

Paul Bottelberghs: Multimediale geletterdheid Je eigen medium vinden

Bij de Vlaamse stichting Ambrosia's tafel gaat het om multimediale geletterdheid. Iedereen heeft de behoefte zich uit te drukken. De kunst is om uit te zoeken in welk medium dat het beste lukt.

'We leven in een multimediale samenleving', zei Paul Bottelberghs van de Vlaamse stichting Ambrosia's tafel, nadat hij het publiek een film had getoond die gemaakt was met en door leerlingen elektrotechniek. 'Het gaat ons erom dat leerlingen hun weg vinden in die media en de taal vinden waarin zij zich kunnen uitdrukken. Maar let wel: wij vertrekken niet vanuit de media, wij vertrekken vanuit de noodzaak van mensen om zich uit te drukken. Ambrosia's tafel richt zich op multimediale geletterdheid.'

Thema van de film was verbondenheid. Elke leerling had de opdracht gekregen aan de hand daarvan een zelfportret te maken. In de film vertelde een jongen hoe hij zich verbonden voelde met de deelnemers van het internetspel World of Warcraft. 'In dat spel helpt iedereen elkaar, of je nu uit Turkije of Engeland komt, het maakt niet uit.' Verschillende jongens spraken over hun verbondenheid met hun moeder. 'Zij kan niet zonder mij, en ik kan niet zonder haar.' Eén jongen drumde en vertelde over God, een meisje droeg een gedicht voor over een roodborstje, een jongen scratchte Ip's en ten slotte vertelde een Chinese jongen aan de hand van een door hem getekend stripverhaal zijn levensverhaal.

Bottelberghs legde uit: 'De docent maatschappijleer/Nederlands had ons uitgenodigd, omdat hij met de klas naar het Vlaamse concentratiekamp Fort Breendonk wilde, hij wilde in zijn lessen iets doen met wereldconflicten. Maar het was een moeilijke klas. In het begin was er ook veel weerstand tegen ons.'

JE ZELF IN SCÈNE ZETTEN

— Ambrosia's tafel luisterde en sprak met de docent en zijn leerlingen; meteen naar Breendonk gaan leek niet zo'n goed plan. Bottelberghs vroeg de leerlingen een zelfportret te maken, hij vroeg ze 'zichzelf in scène' te zetten. 'Door de geschiedenis heen is er iets vreemds gebeurd met de manier

waarop mensen zich presenteren. In de tijd van het *Lam Gods* van Van Eyck was de auteur belangrijk, met Hollywood draait het niet langer om de auteur maar om de acteur, en in de huidige digitale samenleving word je geacht je zelf in scène te zetten.'

Het voordeel daarvan werd tijdens de film duidelijk: de leerlingen konden putten uit veel meer media dan alleen het woord. 'Neem de jongen van de strip, die jongen die zo moeizaam sprak. Zeven jaar lang heeft hij gehoord dat hij niets kon, dat hij niets waard was, maar laat hem tekenen en hij maakt iets fantastisch. Tekenend is zijn taal, dat is zijn geletterdheid. De leerlingen die voor hun zelfportret foto's wilden maken, verdiepten zich als vanzelf in fotografie – leerden over scherpte en scherptediepte en wat een goede foto was. En door het praten over de foto's leerden ze praten over zichzelf.'

VAN ONZE LEEFTIJD

— Na afloop van het project vroeg de docent of de leerlingen alsnog Fort Breendonk konden bezoeken en wellicht foto's konden maken vanuit het gezichtspunt van de gevangenen. Ambrosia's tafel nam de leerlingen mee en maakte daar wederom een film van.

De film opende met een sjokkende groep jongeren – donkerbruin, lichtbruin, blank. Zwart-witfoto's van bunkermuren, van rot-

Paul Bottelberghs: 'Wij vertrekken vanuit de noodzaak van mensen om zich uit te drukken.'

sen omwikkeld met prikkeldraad, van tralies en rijen wasbakken, van lange, donkere gangen en smalle, kleine cellen met één enkel smal bankje. Daarnaast oude afbeeldingen van de gevangenen en foto's van hoe het was. De leerlingen gaven commentaar, vertelden dat het kamp gevoelens van angst en eenzaamheid oproep, van kilheid en afzien. 'Er was een jood met een donkere huid. Hij was van onze leeftijd, achttien jaar, die hebben ze doodgeslagen.'

'Breendonk blijft in mijn achterhoofd', klonk het. 'Tussen nu en toen zijn geen woorden meer', zei de tekenaar, terwijl zijn tekeningen

van het kamp in beeld kwamen. Langzaam sjokte de groep jongeren, samen met hun docent langs de meters dikke bunkermuur het kamp uit. Bottelberghs stapte van het podium en kreeg een groot applaus.

Meer informatie, zie www.ambrosiastafel.be

'In de huidige digitale samenleving word je geacht je zelf in scène te zetten'

Interviews met deelnemers

VERSCHILLENDE TALENTEN COMBINEREN

— Herman Mariën, secretaris-generaal Jeugd en Muziek, Vlaanderen:

'Ik vond het moeilijk om het project van Wilma Sekrève te vatten. Hoe heeft ze het voor elkaar gekregen? Het is een mooi project, iedereen doet mee en dan ook nog op zo'n hoog niveau. In België hebben we vergelijkbare projecten – we werken veel vanuit muziek – maar kleiner, versnipperder. Laatst hadden we wel een tweedaags project voor vijfhonderd kinderen, met als thema: we bouwen een stad. Ook daar konden kinderen van verschillende niveaus, met verschillende talenten aan deelnemen, want er moesten natuurlijk ook decors en dergelijke gebouwd worden.'

IDEEËN OPDOEN

— Sarah Hoeben, educatief medewerker Aboriginal Art Museum, Utrecht:

‘Bij de deelsessie “Leerlingen aanspreken in hun taal: muziek” ging het over een project waarbij vmbo-leerlingen tien fragmenten te horen kregen. Bij elk ervan konden ze een schilderij kiezen. Welk schilderij past goed bij dit muziekstuk en waarom? Een dergelijk concept zou ik goed kunnen gebruiken in ons museum, maar dan met Aboriginal-kunst en bijvoorbeeld didgeridoo-muziek. We werken nu ook al met mp3-spelers; daar staat een audiotour op, waarbij een westerse en een Aboriginal-kunstenaar praten over hun werk. Zo’n dag als vandaag is goed om ideeën op te doen.’

IN AANRAKING MET JE OMGEVING

— Ingeborg Abrahamse, coördinator cultuur, docent CKV en handvaardigheid, Zernike College, Groningen:

‘Als coördinator cultuur doe ik hier veel ideeën op. Ik heb net de deelsessie “Erfgoed biedt mogelijkheden” bijgewoond. Doe iets met je omgeving, was de boodschap, al is het nog zo klein, het kan veel impact hebben. Een vrouw uit Vlaanderen vertelde hoe ze met alle leerkrachten en de klas de oude veemarkt bezochten en onderzochten. Hoe was het vroeger geweest? De wiskundeleraar kon het over paardenkracht hebben, de biologieleraar over dieren en ga zo maar door. Het is een mooie manier om met je omgeving in aanraking te komen. Achter me zat iemand van het Groninger archief, we hebben meteen een afspraak gemaakt voor een gezamenlijk project.’

ADEMLOOS LUISTEREN

— Dieneke Zwiers, teamleider Openbare Bibliotheek Hoogeveen:

‘De gemeente heeft ons gevraagd als schakel op te treden tussen het voortgezet onderwijs en de culturele instellingen. Behalve bibliotheek zijn we nu dus ook cultuurcoördinator. Dat is wat mij hier brengt. Hoe kun je een doorgaans vage vraag vertalen naar iets concreets? Ik heb net de deelsessie “De balans tussen vraag en aanbod” bijgewoond. Een docent zei dat hij vmbo-leerlingen zelf laat kiezen. “Probeer ze te pakken op hun betrokkenheid”, adviseerde hij. Ik vind dat lastig. In Hoogeveen hebben we de zogeheten kunstcarroussel: alle leerlingen gaan verplicht alle culturele instellingen langs. Bij ons in de bibliotheek zit dan een verhalenvertelster. Uit vrije wil zouden vmbo-leerlingen niet zo gauw voor een verhalenvertelster kiezen. Heel stoer komen ze binnen en heel stoer gaan ze ook weer weg. Maar tussendoor hebben ze wel drie kwartier ademloos zitten luisteren.’

SAMENWERKEN MET DE BUURT

—
Hubert Leeman, consulent cultuureducatie bij Scoop, Zeeland:

‘Er is een grote frictie tussen vraag en aanbod. Culturele instellingen buitelen over elkaar heen om met scholen samen te werken. Maar scholen hebben een steeds kleinere opnamecapaciteit. Ze hebben fysiek de ruimte niet voor kunstprojecten, zijn te ver van culturele instellingen verwijderd of docenten vinden het te ingewikkeld. Natuurlijk is het voor de leerlingen goed, maar ik denk dat het ook voor de scholen goed zou zijn als ze in een kunstproductie als die van Dario Fo zouden samenwerken met de buurt. Dan ziet die buurt ook eens dat zo’n school meer kan en doet dan alleen overlast veroorzaken.’

DIRECTER DAN VWO’ERS

—
Jan Oldenhuis, belast met publieksinformatie en educatieve zorg bij de Groninger archieven:

‘Ik heb wel eens een project gedaan met vwo’ers over een epidemie waarbij duizend mensen waren gestorven. Het was een heel verdrietige gebeurtenis en ik had de leerlingen gevraagd zich voor te stellen wat voor emoties daarbij kwamen kijken. Dat konden ze niet. Ze schaamden zich daarvoor te veel, of ze zaten te veel in hun hoofd. Praktisch geschoolden – vmbo’ers – kunnen dat veel beter, zij zijn beter in staat om te voelen, om te doen. Ze zijn ook veel directer, zeggen meteen of iets stom is of leuk. Daar staat tegenover dat hun concentratieboog korter is. In alles wat je met ze doet, moet veel vaart zitten.’

STEREOTIEP BEELD DOORBROKEN

—
Patricia van der Haak, beleidsmedewerker cultuureducatie provincie Gelderland:

‘Wat mij vandaag zeer frappeerde: er is een groot verschil tussen het beeld dat wij – ook ik – als gevolg van de doorgaans negatieve beeldvorming in de pers dikwijls van vmbo’ers hebben, en hun sociale en culturele niveau zoals wij dat vandaag gezien hebben. Van vmbo’ers denk je: die vullen vakken bij AH of bij de Trekpleister, zoals het meisje dat vanochtend zo prachtig zong. Als je niet beter wist, krijg je van die Vlaamse groep sjokkende jongens het beeld: daar heb je ze weer, straks gooien ze een ruit in. Vandaag is dat stereotiep beeld eens goed doorbroken. Ik heb vanuit een positievere kant kennis kunnen maken met het vmbo. We hebben ingezoomd op hun talent. Ik ga nadenken wat we hiermee kunnen. Moeten we meer aan talentontwikkeling doen? Zouden we cultuur kunnen inzetten om jongeren ook een sociale boodschap mee te geven?’

MEER VAKLEERKRACHTEN

Peter Borst, belast met jeugd en jongeren bij Theater De Vest, Alkmaar:

‘Wat ik gemerkt heb: het al dan niet slagen van een cultuurproject is afhankelijk van de drive van de leerkracht. Dankzij hun enthousiasme weten docenten de leerlingen te bereiken. Op zich is daar niets mis mee, toch vind ik het zorgelijk. Culturele educatie zou structureel ingebed moeten zijn in het curriculum van scholen. Er zouden veel meer vakleerkrachten moeten zijn. Wat ik jammer vind aan dagen als deze: we komen niet in contact met de doelgroep, met leerkrachten. De stem uit het onderwijs ontbreekt. Ik kom vrijwel uitsluitend collega’s tegen. Blijkbaar is zo’n dag toch niet spannend genoeg voor docenten.’

Deelsessies

DEELSESSIE 1

Leerlingen aanspreken in hun taal: muziek!

Muziek geeft toegang tot andere kunstuitingen

Een project voor het vmbo heeft meer kans van slagen als de leerlingen echt geboeid raken. Vertegenwoordigers van twee instellingen vertelden hoe muziek daarbij een rol kan spelen.

Jongeren vinden kunst vaak saai en moeilijk toegankelijk. Beeldend kunstenaar Kees Admiraal ontwikkelde daarom het project ‘Kijken met je oren’, waarin hij muziek inzet – de ‘taal van jongeren’. Iedere leerling krijgt een discman met tien muziekfragmenten. Daarvan kiest hij één nummer uit en zoekt vervolgens een bijpassend kunstwerk. Daarna beantwoordt hij vragen uit het bijgeleverde opdrachtenboekje en maakt een tekening.

Het concept werkt: jongeren reageren positief. Het zelfstandige, niet-schoolse spreekt hun aan. Ze zijn verbaasd dat ze naar muziek mogen luisteren en zonder begeleiding mogen rondlopen. Ook blijven ze vrij lang naar een kunstwerk kijken.

In eerste instantie is het project gemaakt voor Kunstuitleen Alkmaar, maar inmiddels wordt het uitgevoerd op achttien plaatsen in Nederland. Zo ook in het Mauritshuis in Den Haag waar het project met kleine aanpassingen een groot succes is, aldus Pia

Westgren, vooral omdat het altijd kan worden uitgevoerd en niet afhankelijk is van de aanwezigheid van een bepaald kunstwerk.

OPTREDEN IN HET CONCERTGEBOUW

Marga Helmich en Fenneke Maurice van het Concertgebouw in Amsterdam lichtten het project Percossa toe. Slagwerkgroep Percossa maakt samen met vmbo-leerlingen een voorstelling op school, die vervolgens in het Concertgebouw wordt uitgevoerd.

Afgelopen schooljaar is het project uitgevoerd op twee vmbo-scholen in Amsterdam.

Het begon met een concert door Percossa in de school om de leerlingen kennis te laten maken met de leden van het ensemble en het repertoire. Vervolgens kregen alle klassen een slagwerkworkshop. ‘De slagwerkgroep Percossa verwacht veel van de leerlingen’, aldus Fenneke Maurice, ‘ze stimuleren de leerlingen om door een grote inzet zichzelf naar een hoger niveau te tillen.’

De meest getalenteerde leerlingen kregen een week lang dagelijks lessen van de slagwerkers, waarbij ze een aantal composities instudeerden. De andere leerlingen volgden workshops die gerelateerd waren aan het concert, zoals decors en kleding maken.

Het project vergt veel van een school, vier weken lang kan er niets anders gedaan worden. Maar het eindresultaat is ook wat waard: een concert in het Concertgebouw, uitgevoerd en georganiseerd door uitsluitend de eigen leerlingen.

‘De leerlingen worden gestimuleerd om zichzelf naar een hoger niveau te tillen’

DEELSESSIE 2

Erfgoed biedt mogelijkheden Zoek het kruispunt tussen vroeger en nu

Hoe laat je leerlingen uit het beroeps- en techniekonderwijs 'goesting' krijgen voor erfgoed? 'De kunst is om kruispunten te vinden.'

Tijl Bossuyt en Annemie Geerts van de Vlaamse organisatie De Veerman vertelden over het kunsteducatieve project 'Cookies' – genoemd naar de cookies die internet-sites op computers achterlaten; ze zijn wel te verwijderen maar met moeite, net als erfgoed.

Volgens Bossuyt zijn er allerlei mogelijkheden om kruispunten te vinden: 'Tussen toen en nu, tussen het onderwerp en de interesses van leerlingen.' Als voorbeeld noemde hij een samenwerkingsproject tussen een museum en een beroepsschool, die samen techniek als kruispunt kozen. Daarin waren de leerlingen geïnteresseerd en daar stond het museum mee vol. 'Maar in het museum werden de objecten alleen vanuit cultuurhistorisch oogpunt belicht, niet vanuit de techniek zelf. Toen de verbinding werd gelegd met

technieken van nu hadden de leerlingen plots interesse. Konden ze drieduizend jaar geleden al brons gieten?, vroegen leerlingen verbaasd. Vervolgens konden ze op zoek gaan naar de relatie tussen het thema en de vakken op school.'

WEESHUIS MET HOUTEN BED

Ook bij de erfgoedprojecten van het voormalig rijksarchief Historisch Centrum Overijssel (HCO) probeert men zoveel mogelijk de relatie met het heden te leggen. 'Vroeger deden mensen hetzelfde, maar ze maakten andere keuzes omdat ze in een andere tijd leefden. Als de leerlingen dat begrijpen is het project geslaagd', aldus Tineke de Danschutter van het HCO.

Haar collega Marlies Mencke noemde als voorbeeld het lesprogramma dat de leerlingen van AOC de Groene Welle aangeboden kregen. Dat bestond uit een krantenopdracht, een foto-opdracht (wat is er veranderd in Zwolle?), een kledingopdracht (waar kocht je toen je kleding?) en een

beroepenopdracht (wat was een wagenlifter?). Samen met een leerling die zelf in een weeshuis had gezeten, bekeek de docente een filmpje over een weeshuis uit de jaren twintig. Over de kaalgeschoren kopjes en de harde tucht zei hij niets, maar toen hij de ijzeren ledikanten zag, riep hij uit: 'Hun bed is veel mooier! Het mijne was gewoon van hout.'

'Toen de verbinding werd gelegd met technieken van nu hadden de leerlingen plots interesse'

DEELSESSIE 3

Samenwerking als sleutel tot succes (1) Testen in de praktijk

Een goede samenwerking tussen scholen en culturele instellingen kan bijdragen aan de toegankelijkheid van projecten. Twee voorbeelden.

De tentoonstelling 'Feest! Weet wat je viert' moest toegankelijk en leerzaam worden, met name voor jongeren die de christelijke feestdagen niet van huis uit kennen. Medewerker educatie Anite Haverkamp van het Catharijneconvent werkte daarom samen met Angela Manders van ArteKino en docent Cocky Barendregt van het Delta College in Utrecht.

Ze lieten zich inspireren door opvattingen van de leerpsycholoog David Kolb, die mensen op basis van hun leerstijl onderverdeelt in dromers, denkers, doeners en beslissers. Manders ontwikkelde een Kijkwijzer, een geplastificeerde kaart op placematformaat aan de hand waarvan leerlingen hun eigen circuit volgen door de tentoonstelling. Hierbij doorlopen ze alle fasen in het cyclische leerproces zoals Kolb dat beschrijft.

Tijdens de ontwikkeling van het materiaal was docent Barendregt een belangrijke sparringpartner. Manders besprak alle on-

derdelen met haar en testte ze met haar hulp in de praktijk. 'In het contact met de leerlingen kom je er pas echt achter wat werkt en wat niet', aldus Manders.

AANDACHT VOOR STRAATDISCIPLINES

Ook het project Star Wishes moest aansluiten bij de capaciteiten van de jongeren zelf. 55 leerlingen van de vmbo-school Compaen Nieuwendam uit Zaandam zetten samen een voorstelling op, onder begeleiding van dansers van interdisciplinair theatergezelschap ISH. Rob Cerneüs (CKV docent), Kim Müller (Zaantheater) en Marieke Gervers (ISH)

vertelden waarom het project zo aansloeg bij de vmbo'ers. Er was aandacht voor straatdisciplines als hiphop. Bovendien plaatsten de dansers van ISH zich op hetzelfde niveau als de jongeren, ze spraken hun taal en stelden zich op als coach in plaats van als docent. Dat het project een succes werd, kwam ook doordat er een groot draagvlak voor was bij alle betrokken partijen: de schooldirectie, de collega's, de ouders en bij de medewerkers

van het Zaantheater. De opvoering vond plaats in het Zaantheater, als voorprogramma van een optreden van ISH, en inmiddels heeft het project navolging gekregen in tien steden in Nederland.

'In het contact met de leerlingen kom je er pas echt achter wat werkt'

DEELSESSIE 4

Dicht bij de doelgroep Jongeren leiden jongeren rond

In het Bijbels Museum in Amsterdam leiden jongvolwassenen van 18 tot 25 jaar jongeren rond. En dat gaat heel goed, zei Mirjam Sneeuwloper. De zogeheten 'peer educators' weten zelfs de moeilijkste vmbo-leerlingen te interesseren voor de tentoonstellingen.

Leeftijdgenoten – of bijna-leeftijdgenoten – elkaar iets laten leren, is een opkomend fenomeen in onderwijsland. Het idee is dat jongeren op ervaring gebaseerde kennis eerder accepteren van mensen die dicht bij hen staan dan van iemand die veel ouder is. Jongeren spreken elkaars taal en kennen elkaars achtergronden en interesses.

Het Bijbels Museum heeft inmiddels achttien peer educators voor zich werken. Dat zijn allemaal heel betrokken, idealistische jongeren, vaak studenten met een overvolle agenda. De enige manier om hen voor langere tijd aan je te kunnen binden, aldus Sneeuwloper, is door de activiteit serieus te nemen: geef hun hetzelfde honorarium als een museumdocent.

Het Bijbels Museum werft de jongeren via vacaturesites, opleidingen, studentenorganisaties en via het netwerk van reeds geworven jongeren. Voordat ze daadwerkelijk groepen gaan begeleiden, krijgen de peer educators in spe een opleiding: behalve dat ze kennis van het museum opdoen, leren ze rondleiden en lesgeven.

De begeleiding van peer educators is enorm arbeidsintensief, zei Sneeuwloper. Maar de organisatie krijg er wel wat voor terug. 'Door hun informele omgang, hun verrassende kijk op dingen en hun nieuwsgierigheid waait er een frisse wind in het museum.'

GOED LUISTEREN

De Vlaamse kunstenaar en vormingswerker Jan van Dijck betreft jongeren altijd bij de organisatie en invulling van een activiteit. Hij werkt het liefst met 'moeilijke' groepen uit het secundair onderwijs. Voordat hij met een project begint, luistert hij goed naar wat de docent wil. De weg ernaar

toe kan totaal anders zijn dan de docent zich had voorgesteld, 'als het doel maar hetzelfde is', aldus Van Dijck. Leerlingen krijgt hij enthousiast door aan te sluiten bij hun interesses en mogelijkheden. En door steeds op zoek te gaan naar het onverwachte, het originele.

'Door de informele omgang van peer educators waait er een frisse wind in het museum'

DEELSESSIE 5

De balans tussen vraag en aanbod Individueel kiezen

Kunnen vmbo-leerlingen zelf kiezen wat ze mooi vinden? Daarover bleken de meningen verdeeld. De een wil vmbo'ers helpen hun eigen smaak te ontwikkelen, een ander voelt meer voor groepsprojecten.

Bas Postma, cultuurcoördinator aan het Prisma van Cooth College in Breda, is een vurig voorstander van individuele keuzes van leerlingen, ook bij leerlingen van het vmbo. 'Je moet ze leren om zelf te kiezen uit het culturele aanbod', vindt hij. Daarom maakt hij leerlingen attent op eigentijdse informatiebronnen, zoals websites (YouTube) en trailers van theatervoorstellingen. Hij adviseert theaters om een 'meet and greet' met de acteurs te organiseren en vooral veel kaarten in de losse verkoop

te houden – jongeren reserveren niet vooraf. En hij biedt leerlingen vergelijkingsmogelijkheden, bijvoorbeeld tussen een voorstelling van ISH (breakdance) en van Het Nationale Ballet.

Hij confronteert leerlingen ook met dingen die niet zo voor de hand liggen, zoals een opname van de 'oude' dwarsfluitist Chris Hinze en de Nederlands-Marokkaanse rapper Raymzter, die samen optraden in het programma De wereld draait door. 'Je moet er wel voor zorgen dat hun eerste bezoek een succeservaring oplevert', nuanceert hij. 'Anders wordt het vooroordeel bevestigd dat kunst niets voor hen is.'

LEERLINGEN EXPOSEREN

Lidwin van Grinsven, adviseur bij EDU-ART, wijst vmbo-scholen de weg naar bijzondere kunst-leerlijnen, voorstellingen, een onverwachte kunstendag, een cultuurroute en biedt hen nieuwe inzichten in de mogelijkheden van kunst of erfgoededucatie. Een voorbeeld daarvan is het aanbod van het Afrika Museum in Berg en Dal. Margreet Schipper, educatief medewerker daarvan, was sceptisch over het verhaal van Postma. 'Ik sprak laatst een leerling die nog nooit in de bieb was geweest. Moet je zo iemand individueel laten kiezen?' Zij heeft juist positieve ervaringen met groepsprojecten voor vmbo-leerlingen.

De kiem voor het eerste succesvolle vmbo-project van het Afrika Museum werd gelegd op een 'inspiratiedag' van het erfgoednetwerk van vmbo-scholen in Nijmegen en Arnhem. Een docent informeerde naar de mogelijkheid om in het Afrika Museum werk te exposeren dat vmbo-leerlingen hadden gemaakt tijdens het project 'Rituelen'. Dat kon niet zomaar, maar wel op een andere manier: door het thema te veranderen in 'levensmomenten' en aan te laten sluiten bij voorwerpen in de collectie van het museum.

Dit eerste succes en het daaropvolgende leerde Schipper dat zo'n onderneming voor alle betrokken partijen, zeker ook voor het museum zelf, pas lukt als er betrokkenheid van docenten is. Maar ze waarschuwde ook voor te hoge verwachtingen: 'Een museum is er niet alleen voor vmbo-leerlingen.'

'Je moet er wel voor zorgen dat hun eerste bezoek een succeservaring oplevert'

DEELSESSIE 6

Cultuursjok

De allereerste kennismaking met cultuur

'Cultuursjok' is een culturele dag in Den Bosch voor leerlingen van alle leerwegen in het vmbo. De vmbo'ers nemen deel aan verschillende workshops en wonen voorstellingen bij.

'Voor de meeste vmbo'ers is de Cultuursjok de aller-allereerste kennismaking met

cultuur', vertelde Jane van de Lest van De Uitlok, een netwerk van scholen voor voortgezet onderwijs en lokale culturele instellingen in Den Bosch.

De Uitlok organiseert jaarlijks de 'Uitlokdag' (voor havo/vwo) en de 'Cultuursjok' (voor vmbo). Met de komst van de CKV-bonnen werd duidelijk dat leerlingen vaak

geen idee hadden waar ze in Den Bosch terecht konden met hun bonnen. Hierop ontstond het idee van de Uitlokdag: een jaarlijkse kennismakingsdag voor leerlingen van havo en vwo. Toen CKV enkele jaren later ook in het vmbo werd ingevoerd, organiseerde de Uitlok een soortgelijke dag voor vmbo-leerlingen. 'Dat liep gigantisch

uit de hand. Laserpennen flitsten door de zaal en er werden snoepjes gegooid naar de dansers. Een cabaretier werd zelfs bekogeld met tampons en fruitella's.'

GEDRAGSREGELS IN STRIPVORM

De culturele instellingen maakten de scholen duidelijk dat deze situatie niet wenselijk was. Gezamenlijk met de docenten, die zo'n dag graag behouden zagen, werd naar een oplossing gezocht. De workshops bleven overeind maar de afsluitende theatervoorstelling werd afgeschaft; die was te massaal. Ter afsluiting van de dag is er nu interactief cabaret, in een kleine zaal met kleine groepjes en veel begeleiding.

Op elke tien leerlingen staat één docent, die ook durft in te grijpen. Daarnaast heeft De Uitlok een klein boekje gemaakt waarin in stripvorm vermeld wordt hoe je je moet gedragen in een theater.

Ter afsluiting van deze deelsessie konden de aanwezigen meedoen aan twee workshops zoals die ook op de Cultuursjok-dag in Den Bosch worden gehouden: een workshop improvisatietheater en een workshop moderne dans.

DEELSESSIE 7

Making Movies

Films maken is makkelijker dan schrijven

Met het project Making Movies van het Nederlands Instituut voor Filmeducatie (NIF) leren professionele filmmakers aan vmbo-leerlingen hoe ze een film kunnen maken. Voordeel: vmbo-leerlingen vinden het makkelijker met beelden iets te zeggen dan met het geschreven woord.

Directeur Gabriël Maassen van het NIF vertelde dat Making Movies doorgaans met drie groepen werkt: een productiegroep, een groep voor het beeld en een groep voor het scenario. Elke groep krijgt een reader met opdrachten. Daarin zitten tegenstellingen, waardoor binnen de groep conflicten ontstaan. Tijdens de crewmeetings blijkt dat de leerlingen elkaar nodig hebben om de conflicten te kunnen oplossen.

Inmiddels is er ook een Making Movies News, waarbij journalisten van het NOS Journaal en NOS Headlines als workshopleiders optreden. Maassen: 'Iedere workshopleider krijgt eerst training in het omgaan met leerlingen.'

Geeske Steeneken van uitgeverij Code-name Future vertelde hoe zij het concept van Making Movies inzet voor leerlingen die graag een 'maatschappelijke stage'

willen doen, maar het moeilijk vinden om op papier duidelijk te maken waarom. Dat gaat ze beter af met beelden. Steeneken toonde een filmpje waarop een aantal leerlingen bejaardenverzorgers interviewen die vertellen dat er te weinig tijd is om met de bewoners te praten. Vervolgens zie je leerlingen in gesprek met bejaarden. 'Docenten zijn verrast door dit soort filmpjes', aldus Steeneken, 'ze wisten niet dat jongeren over dergelijke dingen nadenken.' In het tweede deel van de sessie kregen deelnemers de gelegenheid zelf een film te maken.

PEER LEARNING

Suzanne Raes gaf uitleg over de site Leesmij! met filmpjes over boeken. De site is bedoeld om leerlingen aan te sporen tot lezen. Op termijn is het de bedoeling dat jongeren zelf ook filmpjes kunnen toevoegen over een boek dat ze net gelezen hebben – 'een goede manier om te verwerken wat je gelezen hebt', aldus Raes.

Maassen: 'Filmpjes gemaakt door leerlingen zijn heel geschikt om andere jongeren te verleiden om te gaan lezen. Peer learning werkt meestal heel goed in het onderwijs.'

'Docenten zijn verrast door dit soort filmpjes, ze wisten niet dat jongeren over dergelijke dingen nadenken'

DEELSESSIE 8

Culturele instelling als bedrijf

De achterkant van het museum

Een museum is meer dan een zaal vol schilderijen. Het is een organisatie, waarin tal van beroepen worden uitgeoefend die interessant kunnen zijn voor vmbo'ers. Twee musea vertelden over hun voorlichtingsactiviteiten.

Iedereen werkelijk een kijkje laten nemen achter de schermen was voor het Museum voor Moderne Kunst Arnhem (MMKA) te arbeidsintensief, vertelde Femke Hogenbosch. Daarom heeft het MMKA de film 'Museum als bedrijf' laten maken, een introductiefilm voor vmbo-leerlingen. Ze kunnen die film bekijken voorafgaand aan een museumbezoek, en dat blijkt in de praktijk drempelverlagend te werken. Bezoekers die de film hebben gezien, durven bijvoorbeeld vragen te stellen aan de suppoost, precies zoals de jongeren in de film dat doen.

Een ander initiatief van het museum in Arnhem is Artwijs, een landelijke interscolaire debatwedstrijd over beeldende kunst. Deze is succesvol geweest voor vwo- en havo-leerlingen en nu staat een pilot voor

zo'n wedstrijd voor vmbo-leerlingen op het programma.

AANGEPASTE RONDLEIDING

Het Museum van Hedendaagse Kunst Antwerpen (MuHKA) heeft speciaal voor jongeren de themarondleiding 'Kunst en ondernemen' ontwikkeld, vertelde Sophie Gregoir. 'Achter elk kunstwerk in het museum zit een hele machine. Wat heeft de kunstenaar zoal moeten doen voor het af was? Wat heeft het museum gedaan om het te kunnen tentoonstellen? En wat komt er nog allemaal bij zo'n kunstige onderneming kijken?'

Met maximaal twaalf leerlingen uit het ambachtelijk technisch of administratief onderwijs trekt een gids het museum door, waar de leerlingen aan alle medewerkers vragen mogen stellen. De tour wordt aangepast aan de leerlingen. Houtbewerkers in opleiding bezoeken bijvoorbeeld het houtatelier, en voor de toekomstige administratief medewerkers worden de deuren naar de burelen geopend.

Het MuHKA beschouwt het museum als een open, maatschappelijke instelling. Daarom krijgt het publiek ook de opbouw en afbraak van exposities te zien en kunnen langdurig werklozen er stage lopen.

'Wat komt er nog allemaal bij zo'n kunstige onderneming kijken?'

DEELSESSIE 9

Poëzie en literatuur kunnen ze wel

Les in literatuur

Sommige docenten in het vmbo zien er tegenop om aandacht te besteden aan poëzie en literatuur; vmbo'ers hebben vaak al moeite genoeg met lezen en schrijven. Toch zijn ze best te motiveren, bleek uit twee praktijkvoorbeelden.

School der Poëzie verzorgt poëzielessen op vmbo-scholen en maakt daarbij gebruik van interactieve werkvormen, vertelde artistiek leider Ilonka Verdurmen. Zij demonstreerde enkele van deze werkvormen. Zo moesten de deelnemers een zogenaamd 'elfje' maken over hun plannen met cultuuredu-

catie. Een elfje is een gedicht dat bestaat uit elf woorden. Door de strakke eisen waaraan het moet voldoen – het laatste woord moet bijvoorbeeld een samenvatting zijn van het geheel – is dit een zeer geschikte vorm om aan jongeren te laten zien dat zij kunnen dichten.

Andere werkvormen die Verdurmen liet zien hadden bestaande gedichten als uitgangspunt, verzameld in een zelf gemaakte bundel. 'Via het boekje maken we contact met de leerlingen, breken we het ijs. Ook kunnen we op deze manier bepaalde basisbeginselen uitleggen.

Bijvoorbeeld wat een regel is, en dat dat iets anders is dan een zin.'

Verdurmen liet de deelnemers ieder een zin uit een willekeurig gedicht prikken. Vervolgens moesten ze die achter elkaar voorlezen. Het was wonderlijk om te zien hoe op deze manier een geheel nieuw gedicht tot stand kwam.

SAMENWERKING MET BIBLIOTHEEK

Angeliek van der Zanden, medewerker voortgezet onderwijs bij Cubiss, een ondersteuningsinstelling voor cultureel ondernemen in met name de bibliotheek-

sector, vertelde over het project Elastiek, waarin tien Brabantse bibliotheken en 28 vmbo-scholen probeerden een structurele samenwerking op te zetten. Dat ging niet vanzelf. In Gemert werden daarom op de school twee coördinatoren aangesteld en bij de bibliotheek één. Die was het aanspreekpunt voor de docenten Nederlands. De leerlingen kregen een gratis lidmaatschap van de openbare bibliotheek. De bibliotheek zorgde ervoor dat op de school de collectie 'Goeie boeken lezen' kwam te

staan. Omgekeerd werd het computerlokaal op school gebruikt voor het oefenen van zoek- en informatievaardigheden. Het project werkt. Docenten vertelden dat de leerlingen informatievaardiger zijn en dat het taalgebruik in hun werkstukken is verbeterd.

'Via de dichtbundel breken we het ijs'

DEELSESSIE 10

Waar houd je rekening mee? Leerlingen enthousiasmeren

Geschiedenis en cultuur zijn wel degelijk interessant voor vmbo'ers. Twee organisaties vertelden hoe ze leerlingen enthousiast krijgen.

Projecten voor het vmbo moeten concreet zijn en de geschiedenis verlevendigen, zei Annemarie van Eekeren van de organisatie Anno. Anno is in 2004 opgericht om Nederlandse geschiedenis te 'promoten' onder een breed publiek. 'De projecten moeten visueel aantrekkelijk zijn en aansluiten bij de leefwereld en omgeving van de kinderen', aldus Van Eekeren. 'Betrek leerlingen ook zoveel mogelijk bij een project. Geef ze wat te doen en laat ze discussiëren.'

Monique Groot vertelde over het Anno-project 'Les van het Jaar' voor de onderbouw van het vmbo. Docenten en hun klassen konden plannen maken voor de leukste en beste geschiedenisles. Het werd één grote happening, met als ambassadeurs de leden van de populaire bubblinggroep K-Liber. Uiteindelijk bleven er vijf lessen over, die in een theatershow werden gepresenteerd door een professionele theatergroep en de leerlingen zelf. Winnaar was het Agnietencollege uit Zwolle met een middeleeuwse stadswandeling. Tijdens de wandeling verbeeldden leerlingen middeleeuwse personages die vertelden over de geschiedenis van hun stad en hun personage. 'Ik ben

monnik en ik schrijf de bijbel over. En daar is het kerkhof waar onze broeders rusten en criminelen worden opgehangen.'

NIET UITLACHEN

Om jongeren enthousiast te krijgen voor kunst, moet je ze vertrouwen geven en ze laten merken dat je ze serieus neemt, zei Wim Wentzel van de organisatie Bekijk 't. Hij toonde een film over de voorstelling 'Daggoeddays', waarmee Bekijk 't door Nederland toerde. Daggoeddays bestaat uit een theatervoorstelling en de film Bolletjesblues. Twee Marokkaanse jongens in gangsterpak zwaaien met een pistool. 'Zo staan we in de media bekend', zegt de ene jongen, waarna de andere uitroept: 'Maar gaan we die bank nou nog beroven of niet?' In Bolletjesblues, met rapper Negativ in de hoofdrol, raakt een jongen verstrikt in het drugscircuit, hij ziet zichzelf gedwongen bolletjeslijker te worden. De reacties op de voorstelling en de workshops waren zeer positief. Het eerste wat Negativ bij de workshop zei, was: 'We gaan elkaar niet uitlachen.' Dat maakte veel indruk.

'Geef leerlingen wat te doen en laat ze discussiëren'

DEELSESSIE 11

Samenwerken als sleutel tot succes (2)

De leerlingen op het podium

Choreograaf Jack Timmermans van dansgroep De Stilte maakt dansvoorstellingen voor het vmbo. Dat doet hij vóór en met de leerlingen.

De Stilte heeft met subsidie van het Actieplan Cultuurbereik Provincie Noord-Brabant een formule ontwikkeld voor een dansvoorstelling. Vmbo-leerlingen krijgen in de klas zichzelf gespiegeld met behulp van videobeelden en worden via fragmenten voorbereid op een voorstelling van De Stilte. 'We laten bijvoorbeeld zien wat je doet als je angstig bent, blij, verdrietig', aldus Timmermans. 'Blij is omhoog, verdrietig is omlaag, angstig is achteruit, boos is naar voren. Leerlingen herkennen dat, je sluit aan bij wat hun aanspreekt. Maar in onze dansvoorstellingen zitten niet alleen herkenbare dingen. De Stilte wil voorstellingen maken waar meer in zit dan wat je op het eerste gezicht ziet.'

Timmermans vertelde dat leerlingen in het tweede deel van de voorstelling zelf op het

podium staan, om zich bewust te worden van hun lichaam. Belangrijk is dat iedereen meedoet. Degenen die zich het prettigst voelen in beweging, nemen snel het initiatief. Dikkere kinderen willen vaak niet. Daarom zijn er ook momenten dat de hele groep danst.

GOEDKOPER ALTERNATIEF

Overigens krijgt De Stilte nu geen subsidie meer van het Brabantse Actieplan Cultuurbereik. Een goedkoper alternatief is om een dansvoorstelling in de klas te maken en niet op het podium. Timmermans gaat dat volgend jaar uitproberen. 'Je zou bijvoorbeeld een danser in de klas kunnen uitnodigen. Voordat deze komt geef je lessen dansexpressie, waardoor leerlingen weten wat voor vragen zij kunnen stellen aan de danser. De danser gaat met hen aan het werk en nodigt ze uit naar zijn voorstelling te komen kijken.'

Of leerlingen door deze aanpak vaker een dansvoorstellingen bezoeken, is niet te zeg-

gen. Herhaling is nodig. 'Je weet nooit hoe het loopt', aldus Timmermans. 'Soms zit er een gat van tien, twintig jaar tussen een eerste ervaring en een vervolg. Het belangrijkste is dat je gelegenheid schept.'

'Je weet nooit hoe het loopt. Het belangrijkste is dat je gelegenheid schept'

DEELSESSIE 12

Hoe stel ik een cultureel programma samen?

Onafhankelijke intermediair steeds populairder

De laatste jaren maken zowel culturele instellingen als scholen steeds meer gebruik van intermediairs op het gebied van cultuureducatie. Het SKVR is zo'n organisatie.

SKVR staat voor Kunst voor Rotterdammers en is voor het voortgezet onderwijs een belangrijke partner als het gaat om kunst- en cultuureducatie, vertelde vakcoördinator Eva Monen. 'In Rotterdam bereiken we maar liefst 29.000 leerlingen van zeer uiteenlopend pluimage.'

De SKVR biedt projecten op het gebied van audiovisuele en nieuwe media, beeldende kunst, dans, muziek, taal en theater.

Daarnaast levert de SKVR maatwerk voor scholen en speelt zij in op de actualiteit. Bij elke activiteit wordt gekeken of ze goed past bij de doelgroep. Zo moeten projecten voor het vmbo, aldus Monen, enthousiasmeren, prikkelen en verleiden. 'Vmbo'ers hebben een korte spanningsboog. Ze moeten vooral ook zelf iets kunnen doen. In het project Paspoortdans doen we iets met hun achtergronden en laten we ze van elkaar leren.'

VERZAMELMAP

Bert Harskamp, consultant voortgezet onderwijs van Kunst & Cultuur Drenthe,

ondersteunt vmbo-scholen in Drenthe bij het ontwikkelen van een eigen kunst- en cultuurbeleid. Voor scholen die willen 'winkelen' heeft hij een verzamelmap samengesteld van het totale aanbod in de provincie. Daarnaast heeft hij 'cultuurmenu's' opgesteld. Als een school hem om advies vraagt, geeft hij doorgaans eerst een overzicht van alle activiteiten per vakgebied, inclusief kosten per leerling. 'Voor veel scholen fungeren dergelijke overzichten als een eye-opener. Met zo'n lijst is de stap van hapsnapbeleid naar een meer structurele, beleidsmatige invulling van culturele activiteiten niet meer zo groot.'

In het algemeen stellen scholen zich steeds professioneler op, vonden de deelnemers van deze sessie. 'Ze kunnen hun wensen beter formuleren en vinden niet meer dat ze per se alles zelf moeten doen', aldus een van de aanwezigen.

Bemiddelaars, culturele instellingen en scholen zijn samen verantwoordelijk voor de culturele activiteiten, ieder in een specifieke rol. Maar, concludeerde iedereen, scholen kunnen natuurlijk hun vragen stellen, in laatste instantie bepalen toch de culturele instellingen het kunstaanbod.

'Scholen kunnen hun wensen steeds beter formuleren en vinden niet meer dat ze per se alles zelf moeten doen'

DEELSESSIE 13

Mixed Up Tempo, vaart en variatie

'In een voorstelling voor vmbo-leerlingen moet vaart, tempo en variatie zitten', vindt Jeroen Jesse. Hij is directeur van Impresariaat Uit de Kunst, dat dans-, muziek- en theatervoorstellingen selecteert of ontwikkelt voor het hele onderwijsveld.

'Inbedding van het programma in de lesstof is ook heel belangrijk', vindt hij, 'en als kunstenaar moet je makkelijk contact kunnen leggen met leerlingen en je moet de taal van de straat spreken.'

Jesse introduceerde de succesvolle dansvoorstelling 'Mixed Up' van 2 Da Point. Tijdens deze middagsessie werd al snel

duidelijk dat 2 Da Point niet alleen succes heeft bij middelbare scholieren. De zaal klapte en joelde luidruchtig mee. In Mixed Up gaan een klassieke balletdanseres (Janine Schott) en een breakdancer (Andy Ninvalle) met elkaar in competitie: wie is het beste in staat allerlei dansstijlen met elkaar te mixen? De voorstelling begint met een ongeduldig wachtende Janine: de trein is al vertrokken en pas dan komt Andy opdagen. Al snel werd duidelijk waarom Janine zo ongeduldig was: het duo moest auditie doen voor een gemeente.

Een hoogtepunt van de voorstelling was de 'traditionele Nederlandse dans' waar de subsidieverleners om vroegen. Op 'Adidas-

klompen' breakdancete Andy zich door de Nederlandse muziek. De boodschap was duidelijk: respect heb je voor elkaar en voor elkaars tradities.

GETTOBLASTER IN JE LIJF

Aan de voorstelling zijn twee workshops verbonden: een met een dansactiviteit en een met een dvd en een human beatbox-programma. Een onderdeel daarvan liet danser Andy zien in het tweede deel van de sessie. Op hilarische wijze vertelde hij over het ontstaan van beatboxen in Amerika halverwege de vorige eeuw. Omdat drummachines en instrumenten te duur waren, besloten jongeren in The Bronx muziek te maken met hun lichaam. Eerst met hun handen op de vloer, de zogenaamde 'boombat', vervolgens met de voeten op de vloer, 'stepping'. Uiteindelijk konden de jongeren met hun stem en hun lichaam verschillende baselines, melodieën en instrumenten nabootsen. Zoals Andy zei: 'Je hebt je eigen gettoblaster in je lichaam en die heet soul.'

'Als kunstenaar moet je de taal van de straat spreken'

DEELSESSIE 14

Games

Natuurlijke leeromgeving

Computerspellen – games – zijn van natuurlijke leeromgevingen, aldus Jensen Dehaes. Spelers moeten samenwerken met andere spelers en krijgen inzicht in complexe systemen.

Wat kun je met nieuwe media doen binnen het veld cultuureducatie? Die vraag was leidraad voor Jensen Dehaes, stafmedewerker audiovisuele kunsten bij cultureel vormingscentrum Wisper in Gent. Hij tracteerde het publiek op tal van voorbeelden van nieuwe media. De mogelijkheden lijken eindeloos. Een belangrijk kenmerk van games is dat de spelers heel betrokken zijn, omdat ze zelf een van de hoofdpersonen zijn. Bovendien kunnen ze de hoofdpersoon zelf creëren, ze bepalen zelf wat voor karaktereigenschappen hij heeft. 'Je

kunt je vervolgens afvragen of ook de kijker hiermee programmeerbaar wordt', aldus Dehaes.

Met een game van het Amerikaanse leger maakte hij dit duidelijk. Als soldaat speel je mee in een training van het Amerikaanse leger. Blijk je het spel goed te spelen, dan kun je je aanmelden voor het echte leger.

REAGEREN OP DE ECHTE WERELD

In Vlaanderen zijn in samenwerking met kunstenaars verschillende lespakketten ontwikkeld over nieuwe media: over filmen, foto's maken, de illusie van bewegen en beeldbewerking. De bedoeling ervan is kinderen en jongeren te helpen zich te ontwikkelen tot kritische en bewuste kijkers, kijkers die vlot met audiovisuele media omgaan.

Op dit moment werkt Dehaes aan een lespakket voor jongeren. Daarin komt ook een module over gaming en 'physical computing': het bouwen van interactieve systemen die reageren op de echte wereld. Je tennist in je kamer met een echt tennisracket tegen een tennisser op het scherm. 'Als je niet voortdurend bijleert en samenwerkt of rekening houdt met andere spelers, breng je weinig van een spel terecht', aldus Dehaes. 'Vaak vormt ook een complex systeem de basis van een game: zo leer je in SimCity hoe je een materialistisch systeem moet managen. En met de educatieve game Global Conflict Palestine krijgen leerlingen inzicht in het ingewikkelde conflict tussen Israël en de Palestijnen.' Geïnteresseerden kunnen de gehele lezing van Jensen Dehaes vinden op www.jnsn.be/presentaties:arnhemo7

'Met de educatieve game Global Conflict Palestine krijgen leerlingen inzicht in het conflict tussen Israël en de Palestijnen'

COLOFON

TEKST EN FOTOGRAFIE: Congreskrant.nl
VORMGEVING: ankerxstrijbos, utrecht

© Cultuurnetwerk Nederland

